

РОСІЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Василець С.В.

*дійсний член Малої академії наук України,
учениця Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 41*

Науковий керівник: Нудьга І.Є.

*вчитель російської мови та літератури
Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 41*

Науковий консультант: Турута І.І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

СИМВОЛІКА ЧИСЕЛ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЧИСЛІВНИКІВ У РОСІЙСЬКИХ НАРОДНИХ ЧАРІВНИХ КАЗКАХ

Мова фольклору – це одна з духовних цінностей кожного народу. Вивчення фольклору в Європі почалося у XVIII столітті, а в другій половині XIX століття інтерес до нього був підсилений увагою до специфічних рис кожної окремої нації, до узагальнення життєвого досвіду, в якому відобразилося світосприйняття народу.

Протягом двох століть основи науки про мову російського фольклору закладали Ф.І. Буслаєв, О.О. Потебня, О.М. Веселовський. Проблеми уснопоетичної мови досліджувалися в роботах В.Я. Проппа, О.Т. Хроленко та ін. До теми числівників у жанрах російського фольклору (у піснях, билинах, прислів'ях і приказках) зверталися дослідники-лінгво-фольклористи Курського педінституту (керівник Хроленко А.Т.). Н.Л. Жуковська, В.М. Топоров займалися проблемою дослідження чисел.

Числівники, які функціонують в фольклорних текстах, допомагають створювати числову модель російських народних чарівних казок. «*Числа имеют особое значение в формировании мифопоэтического образа мира*» [2, с. 20].

Аналіз 51 народної чарівної казки, зафіксованої в 1 томі збірника А.М. Афанасьєва «Народные русские сказки», показав, що в них зустрічаються числівники різних розрядів, а саме: а) власне-кількісні:

один (112 словоодиниць), два (61), три (113), чотири (10), п'ять (11), шість (15), семь (5), девять(10), десять (9), двенадцать (27), двадцать (3), двадцать пять (3), тридцать (5), сорок (5), сорок один (6), пятьдесят (5), сто (5), триста (5); б) неозначено-кількісні: немного (4), много(17), мало (4); в) збірні: трое (7); г) порядкові:первый (15), второй (6), третий (45), четвёртый (13), пятый (7), шестой (3), седьмой (4), десятый (4).

У більшості казок слова з рахунковим значенням допомагають оповідачеві створювати часові і просторові рамки казкового тексту, а у слухача формувати уявлення про кількість предметів і порядку при лічбі, відповідні або невідповідні реальній дійсності, і у випадку з останнім – створювати атмосферу казковості за рахунок гіперболізації частин тіла казкового персонажа, якихось предметів, дій (кількість перепон: «...за двенадцатью дверьми...» [4, с. 308]; останній зі зміїв і чудо-юд мають дванадцять голів: «...сибиб ему все двенадцать голов...» [4, с. 155]).

Необхідно зазначити, що прості числівники є базовими для побудови числової моделі казки В більшості чарівних казок прості числівники мають символічне значення, що дозволило слов'янам структурувати навколишній світ, підпорядковуючи його певним правилам. Наприклад, той же числівник *дванадцять* має в собі символічний сенс повноти циклу, завершеності. Цей числівник складається з трьох, помноженого на чотири, вважається одним з досконалих чисел, які відбивають духовний порядок: «...дванадцать церквей...» [4, с. 309], а також вказує на часові рамки: «Двенадцать лет жил он в супружестве» [4, с. 101].

Проаналізувавши вживання числівників *п'ятнадцять, шістнадцятий, двадцять, тридцять, тридцятий, сто, тисяча*, можна зробити висновок, що вони нечисленні в текстах російських народних чарівних казок. Найчастіше вони відображають побутові реалії: кількість грошових одиниць: «...дай-ка мне сто рублей...» [4, с. 110]; вказують на вимірювання маси: «...дошли до камня в тысячу пудов...» [4, с. 133], відстань: «...верст за тысячу отсюда...» [4, с. 205]. Рідше зазначені вище числівники позначають часові відрізки: «Служила я хозяйну двадцать лет...» [4, с. 27].

Значне місце в текстах чарівних казок збірника А.М. Афанасьєва «Народные русские сказки» займають неозначено-кількісні числівники, в яких поняття числа не диференціюється. Неозначено-кількісні числівники з антонімічним значенням (мало – багато) в фольклорних текстах часто використовуються одночасно в складі стійких зворотів, і таке семантично протилежне об'єднання в рамках одного виразу дозволяє їм вносити в оповідь елемент невизначеності («...шел ни много, ни мало, и захотелось

ему пить» [4, с.129]), зокрема, не вказувати на точний час («*Прошло мало ли, много ли времени...*» [4, с. 114]). При вільному вживанні вони висловлюють форму суб'єктивної оцінки: «...много тут было выпито, много было съедено...» [4, с. 203], «*У одного царя много лет содержался мужичок...*» [4, с. 132], «...в тебе теперь много силы...» [4, с. 133-134].

У давньоруській мові не було складних кількісних числівників, пізніше вони утворилися в результаті складання складених числівників (сім на десятому – «сім понад десяти»). Це знайшло відображення в текстах російських народних казок, де їх небагато. Найчастіше дані числівники вказують на вимір: а) маси тіла, речовини, наприклад, в поєднанні з мірою ваги (пуд): «...вынял из ерша полтора пуда сала...» [4, с. 78]; б) грошової суми: «...на те триста рублев...» [4, с. 277]; в) часових відрізків: «...хоть еще девяносто лет живи...» [4, с. 253]. Також вони позначають і кількість істот: «...у тебя семьдесят жен...» [4, с. 17].

Складені числівники в російських народних чарівних казках також характеризуються невеликою кількістю вживання. Вони вказують на часові відрізки («...лежит она здесь тридцать три года...» [4, с. 268]), на істот («...двадцать четыре богатыря...» [4, с. 250]) і масу («...железную дубинку в двадцать пять пуд» [4, с. 198]), а також грошові одиниці («...по двадцати пяти (рублев) на брата...» [4, с. 233]).

Помічено, що в складених числівників втрачається символічне значення, що йде від нумеративів першого десятку, і вони використовуються виключно для характеристики побутових реалій і відрізків часу.

Кількісні числівники в російських чарівних казках нечисленні за своїм складом, але шляхом комбінування їх поєднань можна позначити і висловити найрізноманітніші поняття кількості. Оскільки більшість вищевказаних числівників не мають граматичної категорії числа, то вони висловлюють це поняття своїм лексичним значенням. Цим пояснюється їх найбільш поширене вживання в казкових текстах.

Проведений аналіз демонструє, що використання в казках числівників допомагає оповідачеві повніше описати казковий світ героїв та є важливим показником формування в російській мові класу числівників як самостійної частини мови. Уживання числівників у казках визначається культурними традиціями мови. Вибір числівника не випадковий, а ґрунтується на символічному осмисленні чисел певного етапу культурного життя народу.

Хоча вивчення числівників перебуває на стадії становлення, це достатньо перспективний напрям у лінгвістиці, який передбачає подальший розвиток підходів до дослідження нумеративів у різних фольклорних текстах.

Список використаних джерел:

1. Войтович В.М. Українська міфологія / В.М. Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
2. Гаврилова Е. Г. Отражение национального мироощущения в русских пословицах и поговорках с компонентами-числительными два и двое / Е. Г. Гаврилова // *Juvenis scientia*. – 2015. – № 1. – С. 3–27.
3. Купер Дж. Энциклопедия символов / Дж. Купер. – М.: Золотой Век, 1995. – 401 с.
4. Народные русские сказки А. Н. Афанасьева: В 5 т. Т.1 / Предисл. А. Афанасьева. – М.: ТЕРРА – Книжный клуб, 2008. – 320 с.
5. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп. – М.: «Лабиринт», 2000. – 335 с.
6. Скомаровская А. А. Нумерологический код культуры в текстах русских народных сказок / А. А. Скамаровская // *Вестник РУДН, серия «Русский и иностранные языки и методика их преподавания»*. – 2010. – № 4. – С. 61–67.
7. Топоров В. Н. Числа / В. Н. Топоров // *Мифы народов мира: Энциклопедия*. М.: Советская Энциклопедия, 1980. Т. 2. С. 629–631.

Карпина Е.С.

*кандидат филологических наук,
старший преподаватель,*

*Горловский институт иностранных языков
ГВУЗ «Донбасский государственный
педагогический университет»*

АВТОРСКИЕ ОТСТУПЛЕНИЯ НА ОБЩЕФИЛОСОФСКИЕ ТЕМЫ КАК КОНЦЕПТУАЛЬНО ЗНАЧИМЫЙ ВНЕСЮЖЕТНЫЙ ЭЛЕМЕНТ КОМПОЗИЦИИ ПЕНТАЛОГИИ ВС. С. СОЛОВЬЁВА «ХРОНИКА ЧЕТЫРЁХ ПОКОЛЕНИЙ»

Одной из форм выражения историософской концепции Вс.С. Соловьёва, нашедшей органичное воплощение в его центральном литературном труде – пенталогии «Хроника четырёх поколений», являются авторские (лирические) отступления на общефилософские темы, тесно связанные в концептуальном плане с таковыми историософского характера и, таким образом, служащие дополнением к